

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА АНАЛІЗ МОБІЛЬНИХ РАДІОМЕРЕЖ

Розглядаються мережі MANET (Mobile Ad-Hoc Networks) [1] – динамічна самоорганізуюча архітектура побудови мобільних радіомереж (МР), що припускає відсутність фіксованої мережної інфраструктури (базових станцій) і централізованого управління. Особливу привабливість дані мережі одержали з появою недорогих бездротових мережеских рішень (стандарт IEEE 802.11, технології HiperLAN/2, Bluetooth). Всі вузли (хости) мережі мобільні й обмінюються інформацією безпосередньо між собою чи застосовують ретрансляцію пакетів. Під вузлом мережі розуміється радіотерминал (переносний комп'ютер, персональний секретар, які оснащені радіомодемом) із функціями маршрутизатора. Класичними прикладами МР є мережі військового призначення (оперативно-тактичного рівня) [2] і мережі забезпечення національної безпеки в кризових ситуаціях. Інші сценарії застосування даних мереж включають: персональні мережі зв'язку для будинку чи офісу; сенсорні мережі; проведення конференцій, олімпіад, виставок; навчання у віртуальних класах тощо.

Дані мережі характеризуються: високою динамікою топології, значною розмірністю, низькою пропускнуою здатністю радіоканалів (у порівнянні зі стаціонарними мережами), неоднорідністю (обмеженими ресурсами потужності та продуктивності частини вузлів), високою щільністю їхнього розміщення й ін.

Вихідними даними для моделювання є [3]:

1. Параметри МР:

- розмірність мережі: N – число вузлів мережі, її діаметр d і площа розміщення;
- параметри вузлів і радіоканалів мережі, описані на різних рівнях представлення: фізичному (частота f , вид модуляції, потужність передавача p_i , параметри антен тощо); каналному (тип протоколу доступу до каналу; метод організації радіоканалу – частотний, часовий, кодовий; швидкість передачі в каналі, співвідношення симетричних і асиметричних каналів тощо); мережному (досліджуваний метод маршрутизації, метод керування навантаженням); транспортному; апаратурному (обсяг буферів, параметри процесора тощо); оперативному (співвідношення кількості вузлів за величиною мобільності, кількість вузлів і час їхньої роботи в режимі мовчання й ін.);
- вихідні варіанти топології МР (вихідні координати розміщення i -х вузлів на місцевості x_i, y_i ; $\bar{c}$ – середній ступінь зв'язності вузла мережі) і сценарії її поводження: v – величина топологічних змін мережі (швидкість v_i і напрямок γ_i переміщення вузлів, інтенсивність відмов радіоканалів і вузлів внаслідок вогневого чи радіоелектронного впливу супротивника).

2. Параметри інформаційного обміну в мережі:

- вимоги до якості інформаційного обміну: $t_{\text{зmax}}^{\xi}$ – граничне значення часу затримки передачі повідомлень ξ -го типу, $\xi = \overline{1, \Xi}$; $p_{\text{ош}}^{\xi}$ – імовірність його помилки;
- $\Gamma = \left\| g_{ij}^{\xi}(t) \right\|$ – значення вхідного трафіка ξ -го типу між i -м і j -м абонентами в момент часу t .

3. Параметри досліджуваних методів маршрутизації (клас, функції $U_\rho = \{U_\rho^c, U_\rho^x, U_\rho^b, U_\rho^p\}$, $\rho = \overline{1, P}$) [4, 5]. Основні з них: для табличних методів – період розсилання маршрутних повідомлень $\Delta t_{пр}$, час їх чекання $t_ч$; період очікування зв'язності $t_{поз}$; для зондових – граничний час побудови маршруту $t_{пмакс}$, початкове значення глибини розсилання зондів r_n , приріст Δr , час підтримки маршруту $t_{пд}$; для гібридного – початкове значення маршрутної зони $R_{мз}$ тощо.

Багато факторів (мобільність вузлів, протоколи каналного і мережного рівней, розмірність мережі тощо) впливають на показники ефективності МР: пропускну здатність S , обсяг службового трафіка $V_{ст}$, середня потужність передачі вузлів P і ін. Проведемо дослідження залежностей показників ефективності ($S, V_{ст}, P$) від наступних параметрів: розмірності мережі N ; величини топологічних змін v ; і вхідного навантаження Γ та методу маршрутизації U_ρ .

Варіант вихідної топології мережі, яка моделюється, представлений на рис. 1.

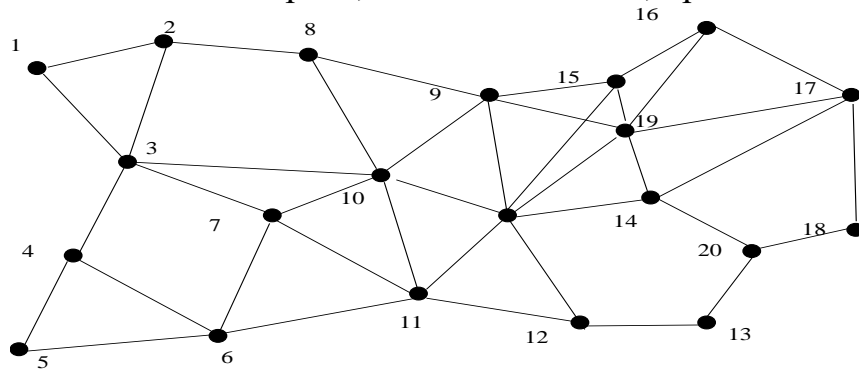

Рис. 1. Приклад вихідної топології МР

Для спрощення аналізу вхідне навантаження Γ мережі генерується з постійною інтенсивністю. Кожна пара відправник-адресат вибирається рівномірно випадковим образом із всіх вузлів мережі. Розмір переданих пакетів, швидкість передачі в радіоканалі фіксовані. Збільшення навантаження моделюється збільшенням числа пар відправник-адресат.

Величина топологічних змін може бути представлена різними моделями: випадкова, випадкова з зупинками, групова тощо [5]. Для МР модель мобільності вузлів найбільш повно описується випадковою моделлю із зупинками. Зміни радіоканалів (відповідно маршрутів) залежать, в основному, від величини швидкості переміщення мобільних абонентів v (військовослужбовці, транспортні засоби, літальні апарати) і величиною зупинки $t_{зп}$. Усі методи маршрутизації у МР повинні адаптуватися до змін топології. Існують визначені труднощі безпосереднього керування зміною топології при моделюванні. Оцінимо взаємодію між зміною топології і мобільністю вузлів із використанням лінійного регресійного аналізу [6]

$$Y = b_0 + b_1 X, b_1 = (\sum_{i=1}^n X_i Y_i - n \bar{X} \bar{Y}) / \sum_{i=1}^n X_i^2 - n \bar{X}^2, b_0 = \bar{Y} - b_1 \bar{X}.$$

На рис. 2 і рис. 3 показано, що кількість змін каналів $N_{зк}$ і маршрутів $N_{зм}$ описуються лінійною функцією від максимальної швидкості вузлів $v_{макс}$ (наприклад, для $t_3 = 10с$) і лінійною функцією від величини t_3 (при $v_{макс} = 5$). Перевіримо значимість оцінок коефіцієнтів регресії. Для цього перевіримо гіпотезу про рівність нулю коефіцієнта регресії, дотримуючись передумови “нормальний регрес”. У цьому

випадку статистика $t = b_1 \sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2} / \hat{\sigma}$, що обчислюється для перевірки нульової гіпотези $H_0: b_1 = 0$ має розподіл Стюдента з $k = n - 2$ ступенями волі $\hat{\sigma}^2 = \sum_{i=1}^n (Y_i - \hat{Y}_i)^2 / (n - 2)$. Для зміни каналів відносно швидкості значення $|t| = 24.1455$, для зміни маршрутів щодо швидкості $|t| = 21.1927$. Табличне значення t -критерію для рівня значимості 0.01 $t_{0.01}(10) = 3.169$ [7]. Отже, нульову гіпотезу про рівність нулю коефіцієнтів регресії варто відкинути. Коефіцієнти регресії значимі. Довірчі інтервали для коефіцієнтів регресії для рівня значимості в 0.05 представлені на рис. 2.

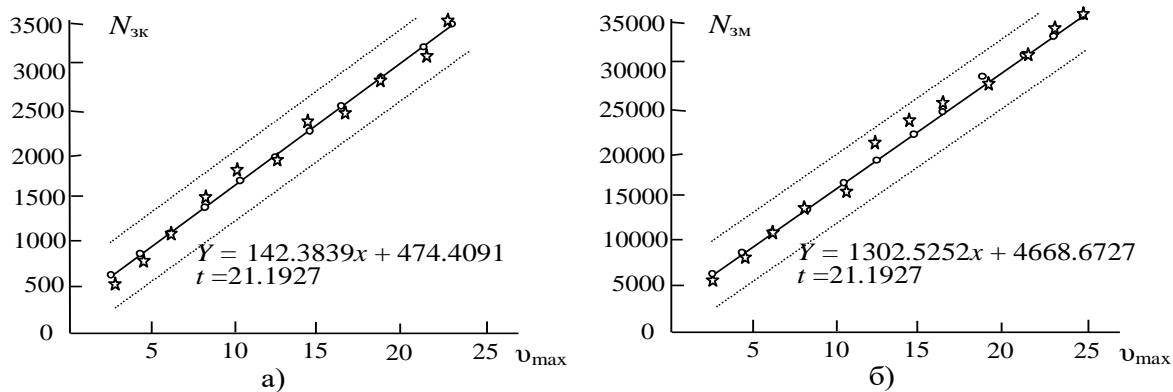

Рис. 2. Залежності зміни топології МР від величини мобільності вузлів

На рис. 3 показані лінійні регресії $N_{зк}$ зміни каналів і маршрутів у залежності від величини зупинки вузлів. Аналогічно перевіримо нульову гіпотезу $t_{0.01}(4) = 4.604$ при $|t|$ рівному 9.1826 і 8.0857, відповідно. Таким чином, гіпотезу H_0 відкидаємо, рівняння регресії вважаємо значимим.

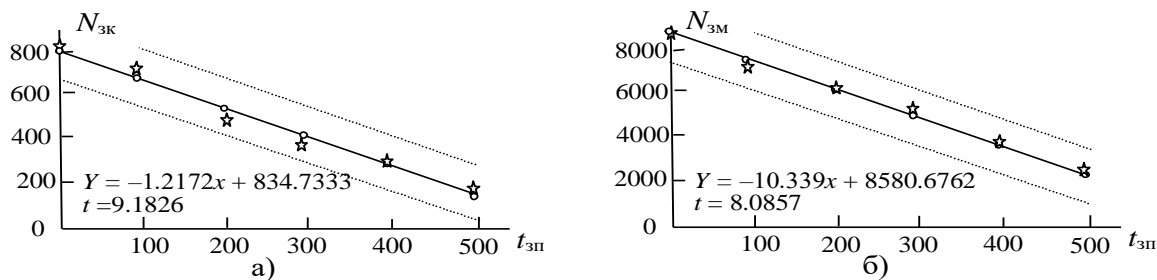

Рис. 3. Залежності зміни топології МР від величини зупинки вузлів

Для дослідження впливу п'яти основних незалежних факторів (швидкість вузлів v , величина часу зупинки вузлів t_3 , N , Γ , метод маршрутизації) на мережеві параметри (S , середній обсяг службового трафіка $V_{ст}$, середня споживана потужність P) використовуємо метод дисперсійного факторного аналізу [6], ґрунтуючись на припущеннях нормальності розподілів значень факторів і реакції, а також на збіжності значень дисперсії реакцій.

У табл. 1 представлені досліджувані фактори, кожний з яких оцінюємо двома значеннями: максимальним і мінімальним рівнем.

Складемо план експерименту [8]. Повний факторний експеримент складе 2^5 комбінацій рівнів. Кожен експеримент повторимо 4 рази. Результати експериментів представлені на рис. 4.

№ т.п.	Фактор	Нижній рівень (- 1)	Верхній рівень (+ 1)
1	Швидкість v , м/с	5	25
2	Час зупинки t_3 , с	3	30
3	Розмір мережі N	20	50
4	Кількість джерел – Γ	10	50
5	Метод маршрутизації	зондовий	табличний

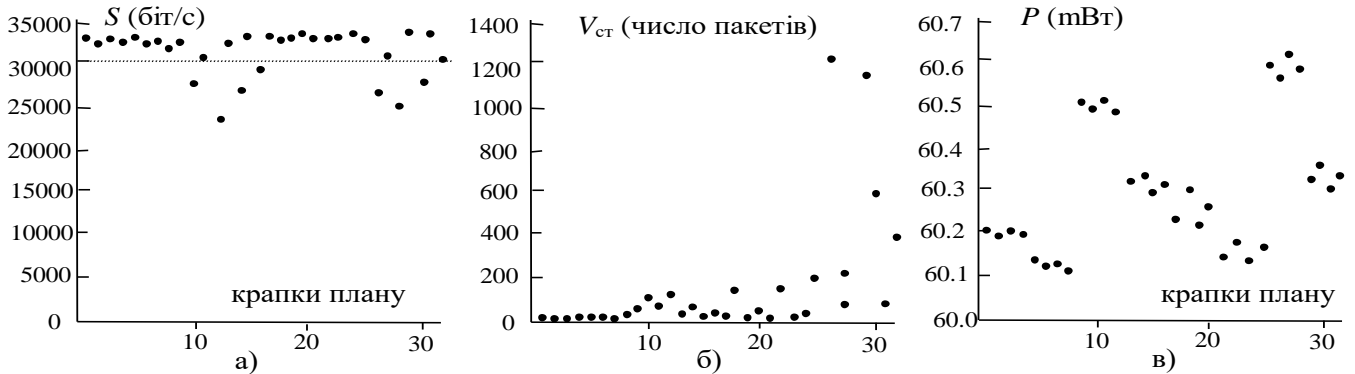

Рис. 4. Середні значення мережевих параметрів при повному факторному експерименті

Якісний аналіз дозволяє зробити висновок про значимий вплив на мережеві параметри факторів 1, 3, 4 і 5. Вплив фактора 2 незначний. Оцінимо кількісно вплив факторів на мережні параметри. Для цього на рис. 5 представимо головні ефекти, включаючи по парний вплив факторів, при 90 % довірчому інтервалі.

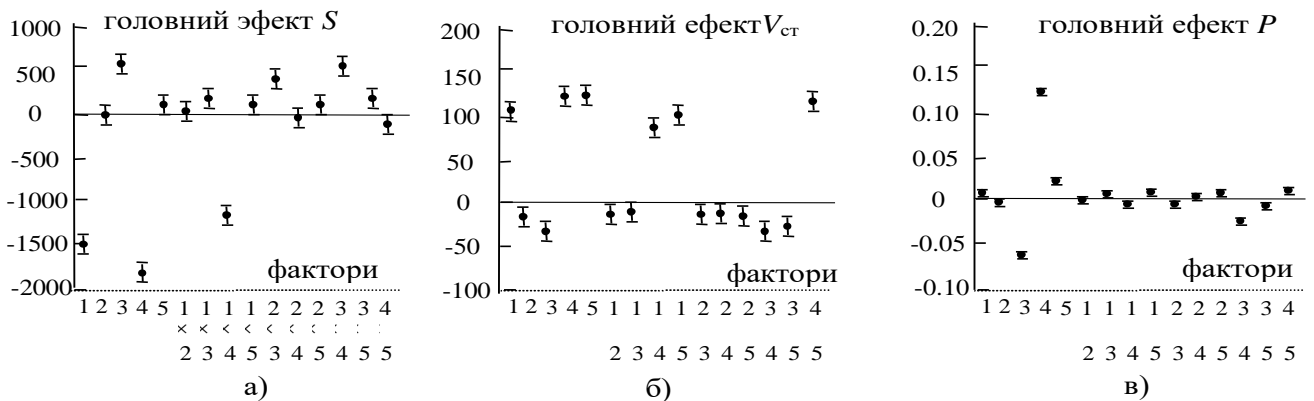

Рис. 5. Головні ефекти мережевих параметрів

Ефекти факторів 1 і 4 (їхній взаємний вплив) значно знижують пропускну здатність мережі (рис. 5а). Ефект 3-го фактора показує збільшення S при збільшенні розмірності мережі. Рис. 5б показує, що ефекти факторів 1, 4, 5 (а також їхній взаємний вплив 1×4 , 1×5 , 4×5) збільшують обсяг службового трафіка (особливо при використанні табличного методу маршрутизації). На величину потужності, що витрачається, впливають два фактори: ефект 3-го фактора зменшує потужність, що витрачається, (збільшення N приводить до збільшення числа “коротких” маршрутів) і ефект фактора 4 збільшує P (рис. 5в).

Оцінка внеску кожного фактора в сумарну дисперсію показана в табл. 2. Помітимо, що ефект фактора 4 (кількість відправників) визначає 69 %, 20 % і 34 % дисперсії для P , $V_{ст}$ і S , відповідно. Наступними по значимості факторами є швидкість вузлів v і розмірність мережі N , а також значно взаємний вплив швидкості і вхідного навантаження (1×4). Отримані результати отримані на основі F -статистики з використанням програмного продукту MATLAB [8].

Таблиця 2

Фактор	S (%)	$V_{ст}$ (%)	P (%)	Фактор	S (%)	$V_{ст}$ (%)	P (%)
1	30.176	13.373	0.071	1×5	0.172	10.221	0.110
2	0.022	0.489	0.071	2×3	2.043	0.015	0.118
3	3.994	2.558	20.990	2×4	0.048	0.196	0.004
4	34.306	19.857	68.885	2×5	0.147	0.446	0.004
5	0.315	19.966	2.332	3×4	3.500	2.596	6.035
1×2	0.021	0.496	0.018	3×5	0.373	1.934	0.110
1×3	0.569	0.284	0.071	4×5	0.258	14.535	0.357
1×4	16.816	8.801	0.282	помилка	7.238	4.133	0.642

Для зменшення кількості іспитів проведемо частковий факторний експеримент із зміною факторів по одному [3]. Інтервали варіювання по кожному з факторів: $\Delta v = 5$, $\Delta g = 10$, $\Delta N = 10$. Для спрощення позначень і обробки експериментальних даних перейдемо до безрозмірної системи координат із початком у центрі досліджуваної області. Число прогонів $N_{пр} = t^2_{\alpha} D_y / \varepsilon^2$ імітаційної моделі визначалося при точності моделювання 0,01 з вірогідністю 0,95 [8].

У результаті факторного аналізу можна зробити наступні висновки:

- більш ефективний зондовий метод маршрутизації досягає однакових характеристик з табличним методом при меншому обсязі службового трафіка;
- фактор 4 (обсяг вхідного навантаження) за впливом на мережеві параметри близький до впливу сукупності факторів 1 і 3 (v і N);
- збільшення N при незмінності Γ приводить до збільшення пропускної здатності, зменшенню обсягу службового трафіка і потужності, що витрачається;
- збільшення вхідного трафіка і збільшення числа пар відправник-адресат приводить до неоднакових результатів. Наприклад, збільшення пар відправник-адресат приведе до збільшення $V_{ст}$, а збільшення вхідного трафіка в одного вузла не приведе до зміни $V_{ст}$.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.ietf.org/html.charters/manet-charter.html>.
2. Романюк В.А. Направления развития тактических сетей связи // Зв'язок. – 2001. – № 3. – С. 63 – 65.
3. Міночкін А.І., Романюк В.А. Імітаційне моделювання методів маршрутизації, які застосовуються в автоматизованих мережах радіозв'язку // Збірник наукових праць № 1. – К.: КВІУЗ. – 2001. – С. 95 – 102.
4. Романюк В. А. Постановка проблеми маршрутизації інформаційних потоків у мережах радіозв'язку з динамічною топологією // Збірник наукових праць № 1. – К.: ВІТІ НТУУ “КПІ”. – 2003. – С. 112 – 119.
5. Миночкин А.И., Романюк В.А. Протоколы маршрутизации в мобильных радиосетях // Зв'язок. – 2001. – № 1. – С. 31 – 36.
6. Camp T., Davies V., Boleng J. Mobility Models for Ad Hoc Simulation // Wireless Communication and Mobile Computing (WCMC), 2002.
7. Колемаев В.А., Староверов В.Б., Турундаевский В.Б. Теория вероятностей и математическая статистика. – М.: Высш. шк., 1991. – 400 с.
8. Гульяев А.К. MATLAB 5.3. Имитационное моделирование в среде Windows. – СПб: КОРОНА принт, 2001. – 400 с.